

BATXILLERAT

WOW!

#1

#1

#1

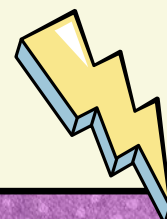

DOSSIER EL CÒMIC A LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA

SUMARI

1. Presentació	1
2. Introducció a aquesta guia	2
3. La Biblioteca de Catalunya	3
4. El còmic a la BC	4
Activa't! I	6
5. El còmic: un llenguatge seqüencial	8
a. Recursos textuais	8
Activa't! II	9
b. Recursos visuals	10
Activa't! III	11
c. El procés de creació	12
6. El còmic a casa nostra: una eina de protesta	14
Activa't! IV	15
7. Bibliografia	16

#1

PRESENTACIÓ

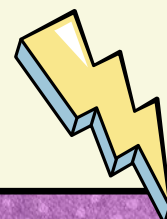
Has pensat alguna vegada com es fa un còmic? O com es feia fa anys, quan encara no existien les eines digitals? Per què n'hi ha de tan diferents? I què diuen aquests objectes de nosaltres i del lloc on vivim?

La història del còmic a Catalunya es pot explicar a través de molts tipus de documents gràfics, des de les il·lustracions de la premsa satírica de finals del segle XIX, fins al manga i la novel·la gràfica actual. És una mostra diversa de les expressions i manifestacions de la nostra cultura visual al llarg de la història; un patrimoni essencial que ens permet conèixer el procés de creació, les tècniques artístiques de l'època, així com els mitjans de reproducció i publicació de les imatges i, sobretot, el context social i cultural que hi havia darrere.

Si hi ha un lloc on pots cercar respostes, és al fons de la Biblioteca de Catalunya, on trobaràs una àmplia col·lecció dedicada al còmic.

Enric Cluselles, *Procés de l'elaboració d'un llibre*, 1974

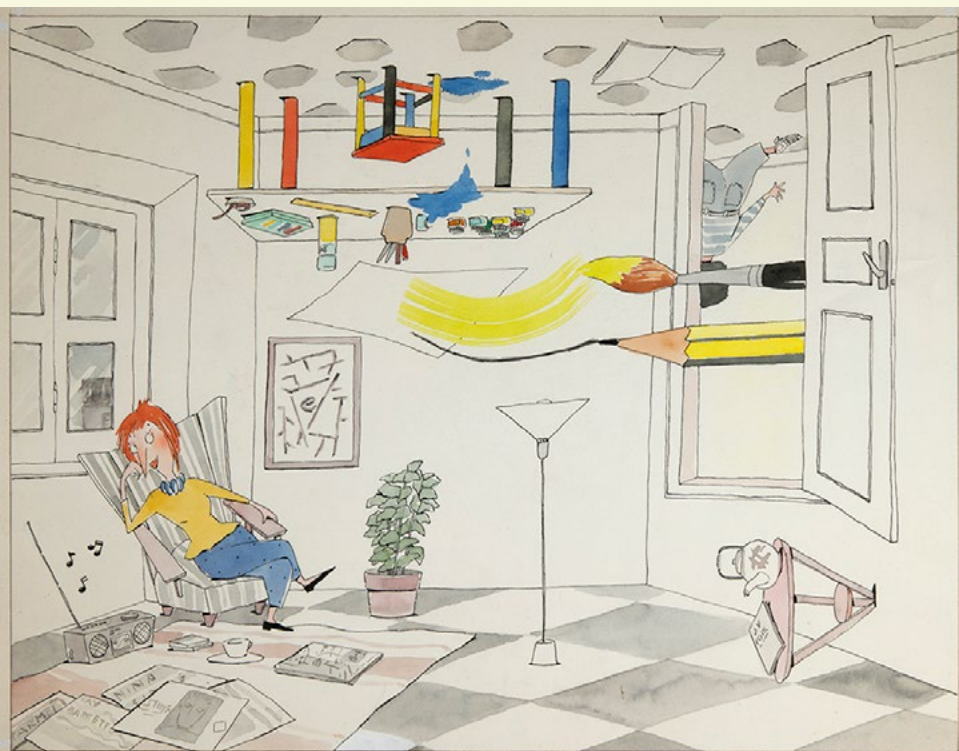
#2

INTRODUCCIÓ

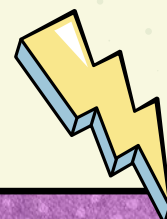
Aquesta guia té com objectiu usar les obres que formen part del fons de còmic de la BC com a objectes culturals sobre els que pivotar i estudiar aquesta temàtica. L'eix narratiu de la guia s'enfoca a treballar, en primer lloc, el còmic com un llenguatge visual i textual; en segon lloc, el còmic com objecte de cultura visual, des del qual podem reflexionar sobre la societat i desenvolupar una mirada crítica; i per últim, el còmic com espai de creació, experimentació gràfica i vehicle d'expressió d'idees.

La guia comença presentant el portal "Fons de la il·lustració i el còmic" de la Biblioteca i acompanya als alumnes perquè el coneguin i l'utilitzin. Seguidament, ens endinsa cap al món del còmic d'una manera més general, i posa l'accent en la forma: quins són els recursos visuals i textuais que conformen el còmic, i quin és el seu procés de creació. Després de pensar en el continent, la guia avança cap al contingut, i ens ofereix informació més concreta sobre el còmic de

protesta que tant ha abundat en el nostre país i que està àmpliament representat al fons de la nostra col·lecció. La guia acaba reflexionant sobre la crítica social a través d'aquest llenguatge.

Montse Ginesta, *Autoretrat* publicat a la revista *Clij*

#3

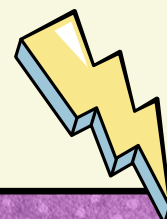
LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA

La Biblioteca de Catalunya és la biblioteca nacional, una de les més importants de Catalunya. Va ser creada fa més de cent anys amb la voluntat de posar al servei de la societat el coneixement i, en especial, el relacionat amb el patrimoni de Catalunya, convertint-se en la millor biblioteca per conèixer i investigar la cultura catalana i tot allò que, com el còmic, en forma part.

Actualment, la BC disposa d'un fons de més de quatre milions i mig de documents, entre llibres, manuscrits, pergamins, revistes, diaris, mapes, gravats, partitures, enregistraments sonors, vídeos, entre altres materials, que han anat ingressant principalment a través de compres, donacions i per dipòsit legal. De fet, a partir de l'any 1976, la BC comença a rebre un exemplar de bona part del que s'edita a Catalunya, i a partir de 1981, rep tota

la producció bibliogràfica de manera regular. Això vol dir que, quan busqueu quelcom que hagi estat publicat a Catalunya a partir d'aquell any, segur que ho trobareu a la BC! Alguns d'aquests documents són consultables a les plataformes digitals on la Biblioteca participa com ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antigues), MDC (Memòria Digital de Catalunya), entre d'altres.

Des de l'any 1939, la BC està ubicada a l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona, un important edifici gòtic, de grans dimensions, construït entre els segles XV i XVIII. Sorgit de la unió de diferents hospitals barcelonins medievals, va ser l'hospital més gran de Catalunya durant molts segles. L'hospital va estar en funcionament fins al 1928, quan es va traslladar al nou Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.

#4

EL CÒMIC A LA BC

La Biblioteca de Catalunya compta amb un fons dedicat a la publicació gràfica amb més de 750.000 documents que continua creixent any rere any, entre els quals trobem llibres il·lustrats, publicacions periòdiques, cartells i còmics, entre d'altres, des de mitjans del segle XIX fins avui dia. Es tracta d'un conjunt de material gràfic que és testimoni tant de la història com de la mateixa evolució del medi.

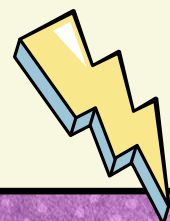
La col·lecció de còmic reuneix, a més de les publicacions impreses, una mostra molt àmplia de dibuixos originals. Aquest material ens permet donar un context a les publicacions, ja que ens situen en el seu origen històric i la seva evolució al llarg del temps. El fet de disposar de l'obra publicada i dels originals, així com dels documents de treball utilitzats, ens ajuda a conèixer, a més, la manera de crear dels artistes.

Entre tot el ventall de material gràfic que localitzem a la col·lecció, podem agrupar les obres principalment en: publicacions satíriques i humorístiques, revistes infantils i juvenils, obra original i fons personals.

Des de finals del segle XIX i principis del XX, a Catalunya va haver-hi un gran auge de publicacions satíriques i humorístiques, que, en alguns casos, van sobreviure malgrat la dictadura franquista i van repuntar durant la Transició democràtica. La Biblioteca de Catalunya ha recuperat moltes d'aquestes publicacions satíriques i entre el seu fons hi descobrim més de 250 capçaleres, que constitueixen les publicacions més rellevants d'aquest àmbit, com ara *L'Avi*, *El Bé negre*, *La Campana Eulàlia*, *Cu-Cut*, *El Lliri blanc*, *Metralla*, *Nova Tralla*, *El Pájaro azul*, *La Rambla* o *Un tros de paper*.

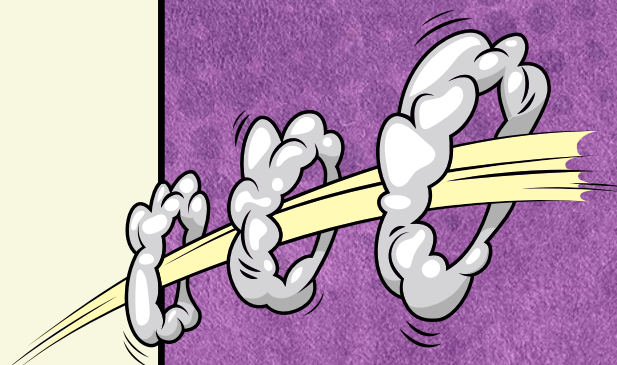
També, durant la història de les publicacions gràfiques hi ha hagut espai per al públic més jove. És al segle XX quan apareixen les primeres revistes adreçades a infants i joves, amb títols com *Patufet*, *La Nuri*, *TBO*, *Pulgarcito*, *El Capitán Trueno* i *Cavall Fort*.

El fons també compta amb una gran col·lecció de còmics amb més de 12.000 títols. Entre ells hi figuren títols editats per la majoria d'editorials dedicades al gènere, com ara Bruguera, Grijalbo-Dargaud, Norma, Planeta De Agostini o Vértice.

Per tal de donar visibilitat a aquest fons i facilitar-ne l'accés, s'ha creat un portal que permet localitzar una part important de la col·lecció del còmic de la Biblioteca de Catalunya, així com la que es troba en altres institucions i entitats. [“Fons de la il·lustració i el còmic”](#) és una eina en línia, oberta i gratuïta, gràcies a la qual podem consultar originals que són testimoni del procés de creació visual. La informació del web s'estructura en tres seccions: una dedicada als il·lustradors i les il·lustradores; una altra, a les sèries i, per últim, a les entitats i col·leccionistes. També ofereix una línia cronològica que situa temporalment els artistes, i contribueix a fer-se una idea de l'evolució temporal de la il·lustració i el còmic, així com de situar cada nom propi en el seu context històric.

La col·lecció de còmic de la Biblioteca de Catalunya és una col·lecció oberta que incorpora cada any nous fons.

ACTIVA'T! I

A la recerca del còmic de la BC

- Una sessió d'una hora
- Individual
- Competència en gestió i tractament de la informació

Objectius

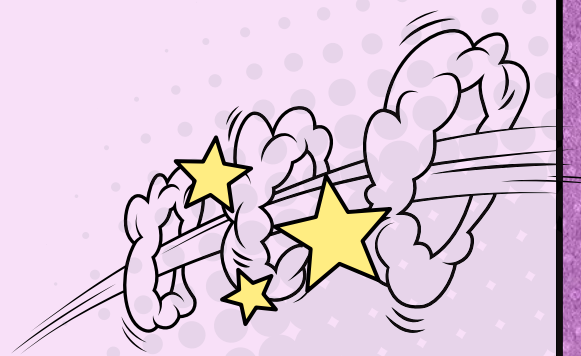
Amb aquesta activitat coneixeràs el portal “Fons de la il·lustració i el còmic” de la Biblioteca de Catalunya, aprendràs a familiaritzar-te amb el seu entorn i a posar en pràctica la cerca d'informació. També coneixeràs els noms d'alguns dibuixants de còmic rellevants tant per a la nostra història com per al fons de la Biblioteca.

Què has de fer?

Busca a aquest [portal](#) informació sobre: Josep M. Madorell, Cesc, Marika, Purita Campos, Perich, Pilarín Bayés i Gallardo. Apunta el seu nom a la taula seguint l'ordre cronològic de la seva data de naixement, i completa la resta d'apartats. Anota les dades principals de la seva biografia, les revistes on han publicat i afegeix-hi una imatge d'una obra publicada (pots seleccionar aquella que més t'agradi). Les dues files buides del final de la taula són perquè naveguis pel portal lliurement i cerquis informació sobre dos autors que et cridin l'atenció.

Purita Campos, *Patty's world*, 1971

Nom de l'autor/a	Lloc i data de naixement	Revistes on ha publicat	Imatge d'una de les seves obres

#5

EL CÒMIC: UN LLENGUATGE SEQÜENCIAL

El llenguatge del còmic està format per imatges i text. Tot i que cada dibuixant té el seu estil, hi ha trets comuns entre les seves obres que ens permeten identificar els codis d'aquest llenguatge propi.

a. Recursos textuais

Els principals recursos textuais els podem agrupar en tres categories: la **narració**, el **diàleg** i l'**onomatopeia**.

La narració consisteix en un bloc de text que es col·loca damunt o sota de la vinyeta i expressa els pensaments del narrador, sigui en primera persona o un narrador extern.

El diàleg és un tipus de text directe i s'expressa mitjançant l'ús de bafarades, que se situen dins de l'espai de la vinyeta. Segons l'estat en què es troben els personatges, les bafarades poden indicar que estan conversant, pensant o cridant.

Per últim, l'onomatopeia són paraules que evocuen la sonoritat d'alguna acció que es du a terme a l'escena, i s'integra totalment amb el dibuix que hi ha a dins de la vinyeta.

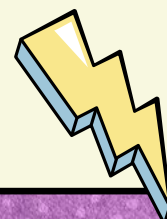
La inserció del text a la pàgina de còmic s'ha desenvolupat amb diferents tècniques al llarg de la història, en funció de les limitacions tecnològiques i de les preferències

estètiques de cada creador. Al segle passat, el text s'escriu manualment amb ploma i tinta xinesa, i no va ser fins a gairebé a mitjan segle que es van començar a introduir tècniques mecàniques, com ara l'escriptura amb màquina d'escriure —que posteriorment passava per una fase de *collage*, on el text es retallava i s'enganxava sobre la pàgina del còmic—, així com l'escriptura mitjançant plantilles. El text escrit gràcies a tipografies digitals no tindrà lloc fins a finals de segle XX, amb la introducció dels ordinadors als espais creatius de treball.

Josep Maria Madorell,
*Aventures encara més
extraordinàries d'en
Massagran*

Apa, *Obertura del Liceu*, 1909

ACTIVA'T! II

Les bafarades estan buides

Una hora

Per parelles

Competència comunicativa

Mariel, *Python Trip*, 1981

Objectius

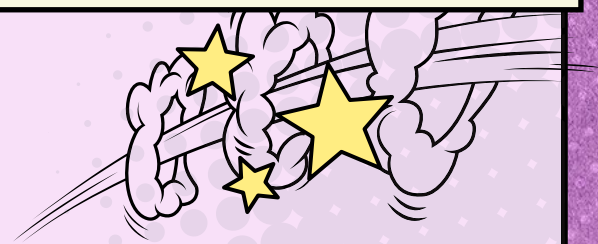
Conèixer els recursos del llenguatge del còmic a través d'obres que formen part del fons del còmic de la BC, posant el focus en els recursos textuais.

Què has de fer?

En primer lloc, observeu a la pàgina 6 d'aquest dossier la il·lustració d'un còmic de Purita Campos i reflexioneu. Per parelles, fixeu-vos en les pàgines de còmic anteriorment mostrades i contesteu a les següents preguntes:

- Quants tipus diferents de blocs narratius i bafarades heu trobat? Identifiqueu-los, els podeu assenyalar sobre la pàgina amb un element de color o dibuixar en una pàgina en blanc.
- Analitzeu bé el text que conforma aquestes pàgines. Amb quines tècniques creieu que s'ha escrit?

En segon lloc, observeu aquesta pàgina de còmic de Mariel, que forma part del fons de la BC, on l'autora encara no hi havia escrit les bafarades. Per parelles, penseu què deuen estar dient els personatges i empleneu les bafarades reinterpretant la història.

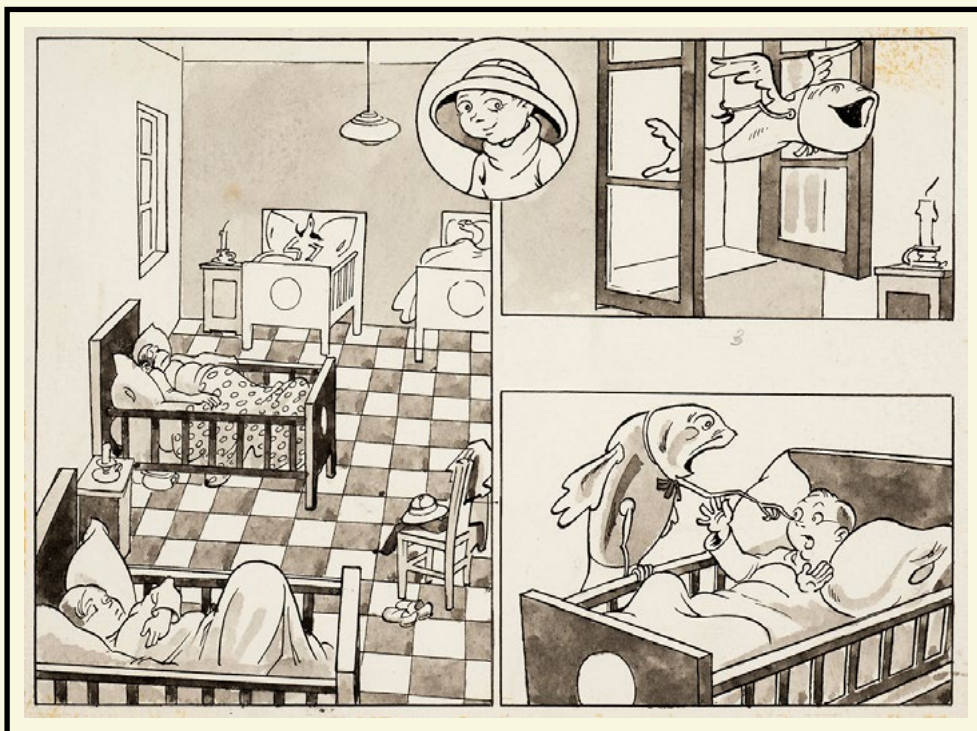
b. Recursos visuals

La principal característica del còmic és la seqüencialitat de les imatges, és a dir, la manera com en una pàgina se succeeix una imatge darrera d'una altra emulant el decurs de temps.

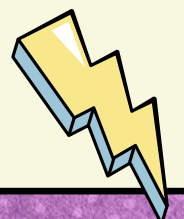
El recurs que permet generar aquestes seqüències gràfiques és la **vinyeta**. Però les vinyetes no sempre són iguals, n'hi ha de diferents mides i formes. Hi ha autors que prefereixen treballar amb vinyetes iguals per tal que la pàgina quedi exactament ordenada a parts iguals. D'altres, en canvi, prefereixen variar-ne la mida per tal d'emfatitzar el que passa en unes escenes —vinyetes més grans— o generar ritmes —successió de moltes vinyetes més petites—. La forma que tenen les vinyetes normalment és quadrada o rectangular, però també hi ha dibuixants que

han experimentat amb altres possibilitats, així que també en podem trobar de circulars, el·líptiques i triangulars.

T'has fixat que el resultat d'experimentar amb aquestes variables a les vinyetes acaba donant com a resultat diferents tipus de sensacions quan copsem la pàgina? Per exemple, de vegades podem tenir la percepció de dinamisme en una escena d'acció quan s'usen vinyetes triangulars, o de tranquil·litat quan es descriu un paisatge amb una vinyeta molt gran i apaïxada. Això és perquè la disposició de les vinyetes a la pàgina també és un recurs molt important. S'anomena **composició** i és l'encarregada de crear ritmes visuals, així com del fet que la llegibilitat i l'ordre de les vinyetes funcioni.

Valentí Castany i Borràs,
El monstruo submarino,
Andanzas de Picotin, 1940

ACTIVA'T! III

Han desaparegut les vinyetes

- Una hora
- Per parelles
- Competència comunicativa

Objectius

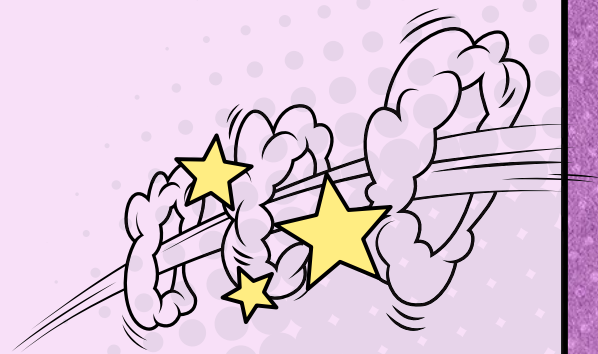
Conèixer els recursos del llenguatge del còmic a través d'obres que formen part del fons del còmic de la BC, posant el focus en els recursos visuals.

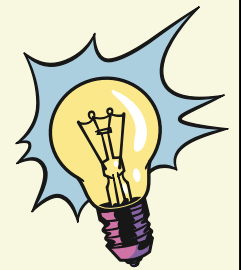
Què has de fer?

Un virus informàtic ha fet desaparèixer algunes vinyetes d'una pàgina de còmic de Gallardo. Per parelles, inventeu una història que sigui coherent a partir de les vinyetes restants, i dibuixeu-ne les que hi falten, posant en pràctica el que heu après sobre les vinyetes i la composició.

Miguel Gallardo, *Noche de reyes*.
[Imatge modificada]

c. El procés de creació

Un còmic és una obra elaborada, que requereix un procés de treball previ ben pautat, per tant, no és fruit d'un treball ràpid i improvisat. Els dibuixants passen per diferents fases creatives que configuren el còmic com un objecte complex i elaborat. Cada artista té la seva pròpia metodologia i, per tant, no es poden definir amb precisió uns passos universals a seguir. Però, en canvi, sí que podem establir una sèrie de fases per les quals la majoria de creadors passen de manera generalitzada.

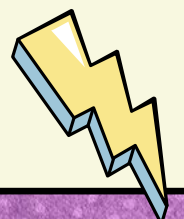
En primer lloc, davant del repte de crear una història gràfica, apareixen les primeres idees, que donaran pas a l'elaboració del guió.

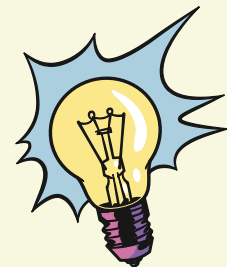
En segon lloc, s'elabora un esbós de la pàgina, que permet no només començar a prendre apunts ràpids sobre com seran les imatges de cada vinyeta, sinó sobretot i fonamentalment, pensar en com es distribueixen les vinyetes a la pàgina i assajar-ne la composició. En aquest pas, segons l'extensió del còmic, l'esbós defineix una sola pàgina o, en canvi, en construeix l'esquelet d'un conjunt. En aquest darrer cas, ens solem referir a aquesta fase com la creació d'un *storyboard*. Alguns dibuixants inclouen també en aquesta etapa la creació de personatges, de manera que fan proves i assajos de com dur-los al paper.

Guadalupe Guardia, *El Patufet*

Per últim, es realitza la pàgina final. Per a fer-ho, s'utilitzen eines i tècniques que tanquen el còmic en la seva versió definitiva. En aquesta darrera fase, les possibilitats creatives són moltes i, cada artista escull una tècnica diferent en funció del seu estil, però també de les limitacions tècniques de la impressió i les condicions editorials. Per exemple, pel que fa al color, abans que apareguessin els ordinadors, es pintava a mà i no sempre es podien emprar tots les games desitjades, ja que durant les primeres dècades del segle XX la tecnologia de les impremtes encara no estava prou desenvolupada i les mostres de color eren acotades. No serà fins a finals d'aquest mateix segle que els registres de color s'ampliaran i els dibuixos podran comptar amb un ventall molt més ampli de color. Avui en dia, gràcies al color digital i a les noves tecnologies d'impressió, ja es pot treballar i imprimir en milers de colors. Pel que fa a l'acabat en blanc i negre, s'ha utilitzat al llarg de tot el temps, degut a l'estil o a les restriccions econòmiques en la reproducció, ja que imprimir amb una sola tinta és molt més econòmic que fer-ho amb colors.

Les tècniques que permeten treballar un acabat a color són moltes, i són tan riques i variades com les de qualsevol àmbit de les arts plàstiques. Algunes de les més populars emprades durant el segle passat són el guaix, les anilines i les aquarel·les. Actualment es treballa molt amb retoladors a base d'alcohol i programari de color digital. D'altra banda, la tècnica més popular per al treball en blanc i negre és la tinta xinesa, així com el traçat digital.

A més de l'entitat i del color, el dibuixant també afegeix en última instància el text.

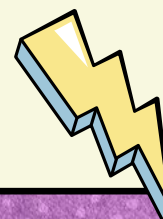
Josep Maria Madorell, *Proves de color de les Historietes de Jep i Fidel*, 1963-1994

Josep Maria Madorell, *Historietes de Jep i Fidel*, 1963-1994

Antoni Muntañola i Carné, *Mariner en un vaixell*, 1935?

#6

EL CÒMIC A CASA NOSTRA: UNA EINA DE PROTESTA

El còmic ha estat lligat històricament a la sàtira i crítica social. Com que al llarg de la història s'han publicat periòdicament tires còmiques en revistes de consum de masses, diaris o petites publicacions a la venda en quioscos, el còmic s'ha constituït com un mitjà tradicionalment lligat als temes d'actualitat política, esdevenint un objecte de sàtira social i fins i tot un vehicle de protesta i activisme, capaç de connectar amb les classes populars.

Tenim constància històrica que l'humor escrit a Catalunya data des de l'època medieval, i ho feia en forma de gravats i auques. A finals del segle XIX i principis del XX van començar a proliferar les publicacions humorístiques, com ara *Cu-Cut* i *El Be Negre*, que tractaven temes d'actualitat i política. Amb la derrota republicana i l'inici del règim franquista, a partir de l'any 1939 es van seguir fent publicacions humorístiques, però va haver-hi un retorn a l'humor costumista, on només s'abordaven temes relacionats amb l'esport i la televisió, lluny de qualsevol opinió política. Un cop la dictadura s'acaba i comença la transició, es produeix un autèntic auge de noves publicacions satíriques que posen com a focus de l'humor el món polític i social; algunes de les més populars són *El Jueves* i *El Papus*.

A continuació pots llegir una vinyeta feta per Perich on fa burla de les situacions bel·licistes del món. Aquest autor és un dels màxims

exponents de l'humor gràfic en aquesta època tan brillant i productiva per a la sàtira social que va ser la Transició democràtica. Perich (1941-1995) va néixer a Barcelona i va ser un dibuixant molt prolífic. Va estar vinculat a l'editorial Bruguera i va publicar en revistes com *Por Favor* i *El Jueves*. També va participar en diaris com *La Vanguardia* i *El Periódico de Catalunya*. Sovint es dibuixava a ell mateix com un gat, ja que deia sentir-s'hi identificat amb la mirada incisiva d'aquests animals. Els gats van acabar sent-ne tota una icona del seu treball.

El que tant Perich com la majoria de dibuixants del fons de la BC tenen en comú és que, a més de dominar aquest llenguatge seqüencial, ric i elaborat en totes les seves fases de treball, volen comunicar una història per fer-nos reflexionar sobre una situació d'injustícia social i política. Per tant, **aquests còmics esdevenen** no només un art, sinó també una eina de protesta social.

Jaume Perich, *Es el Guernica de la próxima guerra mundial*, 1981

BIBLIOGRAFIA

ARCA. *Arxiu de Revistes Catalanes Antiques* [\[en línia\]](#).
[Consulta 10/11/2022].

Biblioteca de Catalunya [\[en línia\]](#). [Consulta 10/11/2022].

Il·lustració i còmic [\[en línia\]](#). [Consulta 10/11/2022].

Mccloud, S. *Understanding comics: the invisible art*.
Turtleback Books, 1999.

Perich, J. *Els gats del Perich*. Barcelona: Trilita Edicions, 2020.

Piekos, N., & Orzechowski, T. *The essential guide to comic
book lettering*. Image Comics. 2021.

Vilches, G. *La satírica transición: revistas de humor político
en España (1975-1982)*. Madrid: Marcial Pons Historia, 2021.

CRÈDITS

Directora de la Biblioteca de Catalunya: Eugènia Serra Aranda

Coordinació i revisió del projecte: Biblioteca de Catalunya:
Marga Losantos (SAIOD), Marta Riera (Direcció)

Conceptualització del projecte educatiu: Fragment, Serveis Culturals, S.L.

Desenvolupament de continguts: Marta Cartu

Disseny gràfic: Malaviart

Reproduccions fotogràfiques: Biblioteca de Catalunya. Àrea de Digitalització

© Biblioteca de Catalunya 2022

